

Назар Бобечко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
процесу і криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка

УДК 343.15

Суть, мета, завдання та функції інституту оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному провадженні

Досвід століть свідчить про те, що незважаючи на правильність організації судової системи та гарантії, закріплені в законі для ухвалення правосудних судових рішень, можливість допущення помилок при їх прийнятті ніколи не можна виключати. Суддя, – писав російський дореволюційний юрист М. М. Розін, – при всій висоті та силі його духовної обдарованості і професійного досвіду, легко може допуститися помилок у своєму рішенні [1, с. 519].

Оскарження й перевірка судових рішень у кримінальному провадженні, як нормативна цілісність, була предметом здебільшого побічного дослідження у рамках комплексних розвідок кримінальних контрольних проваджень (Б. Г. Бардамов, В. В. Бородінов, М. М. Гродзинський, О. А. Дінер, Е. Ф. Куцова, Н. В. Лантух, І. І. Мухін, І. Д. Перлов, А. Л. Рівлін, М. С. Строгович та ін.), і рідше спеціально присвячених їй робіт (Т. Г. Бородінова, Н. Г. Муратова, В. Д. Потапов та ін.). Дефіцит теоретичного аналізу не дозволив повною

мірою дослідити суть даного елементу системи кримінального процесуального права, окреслити його функції. Більше того, у доктрині кримінального процесу залишаються дискусійними питання про нормативну природу оскарження й перевірки судових рішень, його мету і завдання.

З огляду на це, дослідження суті, завдань та функцій оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному провадженні набуває особливої актуальності.

Метою статті є дослідження суті, завдання та функцій інституту оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному провадженні.

Судові помилки дестабілізують нормальне функціонування суспільства і держави, знецінюють віру громадянськості в неупереджене і справедливе правосуддя, знижують авторитет судової влади, заподіюють величезну шкоду, оскільки походять від тих, хто покликаний захищати порушені права, свободи та інтереси, поновлювати їх, – від тих, хто діє від імені держави.

За таких обставин виникає необхідність у виявленні, виправленні та попередженні судових помилок, допущених судами, шляхом оскарження й перевірки їхніх рішень. У даний час законодавство жодної демократичної держави не обходиться без контрольних кримінальних процесуальних проваджень, які визначають комплекс правил (кримінальних процесуальних норм), покликаних регламентувати певну сферу суспільних відносин, об'єднаних спільною метою.

Такими нормами регулюються суспільні відносини, що виникають, змінюються або припиняються у зв'язку з реалізацією заінтересованими особами права на оскарження судових рішень, а також виконанням судами вищого рівня обов'язку здійснити їх перевірку. Дані відносини об'єднує спільна мета – визначення правосудності або неправосудності судових рішень.

У процесуальній літературі з приводу питання про мету інституту оскарження й перевірки судових рішень висловлена й інша точка зору. Так, на думку В.Д. Потапова, метою контрольного-перевірочних проваджень є судовий захист (забезпечення) інтересів та прав заінтересованих осіб (учасників процесу), а також забезпечення соціально-нормативного призначення кримінального судочинства. Натомість їх завдання названий дослідник вбачає у незалежній та неупередженій перевірці, контролі судом вищого рівня законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень, поставлених під сумнів скаргами приватних заінтересованих осіб або поданням прокурора, як уповноваженого публічного органу, що діє *ex officio* [2, с. 11-12].

Беручи до уваги філософське співвідношення категорій «мета» (результат, заради якого здійснюється певна діяльність) та «завдання» (визначення способів досягнення поставленого результату), аксіому про те, що завдання підпорядковані меті та служать її реалізації, у наве-

деному твердженні має місце така логічна помилка, як підміна понять – положення, які, насправді, є метою контрольного-перевірочних проваджень, подані як завдання і, навпаки.

На наш погляд, мають місце всі ознаки (однорідність фактичного змісту; юридична єдність та комплексність норм; законодавча відособленість), що дозволяють вести мову про інститут оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному судочинстві.

Утім Т. Г. Бородінова вважає, що сукупність норм, які регламентують перевірку судових рішень у кримінальному судочинстві, становлять підгалузь кримінального процесуального права. На підтвердження своєї позиції дослідниця зазначає, що для формування такої підгалузі в наявності усі необхідні компоненти – декілька кримінальних процесуальних інститутів, що належать до одного предмета правового регулювання, використання одного або кількох аналогічних методів у регулюванні однорідних суспільних відносин, а також завершеність системи регламентації відповідних кримінальних процесуальних відносин. У межах даної підгалузі нею виокремлені два самостійні інститути: інститут перевірки вироків та інститут перевірки постанов і ухвал (інших рішень) [3, с. 393].

Однак не будь-яке об'єднання навіть споріднених інститутів права утворює підгалузь права. Ключовим у цьому є трансформація суспільних відносин, а також потреби правозастосовної діяльності. Крім того, така відносно автономна нормативна цілісність, як підгалузь права, прагне виокремитися в окремий напрям правового регулювання [4, с. 16; 5, с. 28]. Тому підгалузь права вважається найдинамічнішим елементом системи права, оскільки виконує свою роль лише певний період часу [6, с. 30].

Для підгалузі права характерним є застосування більше одного методу правового регулювання – основного,

властивого відповідній галузі права в цілому, та додаткового, притаманного саме підгалузі. При цьому, додатковий метод починає поступово витіснити основний метод правового регулювання [7, с. 22].

Насамкінець, у межах підгалузі права діють специфічні правові принципи. Останні є сумісними з принципами відповідної галузі права, але встановлюють особливі параметри правової реальності у конкретній сфері суспільних відносин [7, с. 23].

Виходячи із загальнотеоретичних розвідок, яких-небудь потреб юридичної практики, а також ознак процесу виділення оскарження й перевірки судових рішень у підгалузях кримінального процесуального права не вбачається. Метод правого регулювання при оскарженні й перевірці судових рішень аналогічний методу кримінального процесуального права в цілому – імперативно-диспозитивний з домінуванням імперативного методу. Діяльність з оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному провадженні не ґрунтується на жодних специфічних засадах. Також варто зауважити, що у галузях права з вузьким предметом правового регулювання, до яких належить і кримінальне процесуальне право, виокремлення підгалузі права є значно ускладненим.

Тож підстав вважати перевірку й оскарження судових рішень підгалузю кримінального процесуального права немає. Натомість, в наявності усі ознаки інституту кримінального процесуального права.

При цьому варто наголосити на точності назви даного інституту, яка включає відносно самостійні і, водночас, взаємопов'язані категорії – «оскарження судових рішень» та «перевірка судових рішень». Перевірка не може відбутися без її ініціювання, натомість оскарження саме по собі, без чітко визначеної мети, що реалізується за наслідками перевірки, позбавлене сенсу.

За своєю структурою даний інститут є комплексним, оскільки

включає менші за обсягом інститути (для прикладу, заперечення на апеляційну скаргу, письмового касаційного провадження, зміни судового рішення).

Оскарження й перевірка судових рішень здійснюється в інстанційному (по вертикалі) або позаінстанційному (по горизонталі) порядку.

Перший спосіб пов'язаний з можливими порушеннями, допущеними судами, слідчими суддями під час кримінального провадження. З огляду на це, перевірку судового рішення реалізує суд вищого рівня. Інстанційний порядок перевірки судових рішень є домінуючим у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві.

Позаінстанційний порядок (його іноді називають «самоподомогою» або «самоконтролем» [8, с. 509; 9, с. 108; 10, с. 51-62]) перевірки судових рішень зумовлений наявністю обставин, які не вказують на наявність яких-небудь порушень з боку суду, а тому здійснюється судом, що ухвалив рішення. Він передує інстанційному судовому контролю. У кримінальному процесуальному законодавстві України контроль суду (слідчого судді) за власними рішеннями представлений у виді: 1) скасування ухвали про накладення грошового стягнення (ч. 3 ст. 147 КПК України); 2) скасування арешту майна (ч. 1 ст. 174 КПК України); 3) скасування ухвали про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки (ч. 3 ст. 289 КПК України); 4) провадження за нововиявленими обставинами (ст. 463, ч. 1 ст. 467 КПК України); 5) скасування вироку, яким затверджена угода (ч. 3 ст. 476 КПК України).

Окрім мети (визначення правосудності чи неправосудності рішень, ухвалених судами), інститут оскарження й перевірки судових рішень покликаний виконати й низку завдань.

На інститут оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному

провадженні, на наш погляд, покладені такі завдання: 1) виявлення, виправлення та попередження порушень правових норм у діяльності судів та слідчих суддів; 2) забезпечення стабільності та непохитності судових рішень; 3) забезпечення єдності судової практики; 4) захист і поновлення прав, свобод та інтересів учасників судового провадження та інших заінтересованих осіб; 5) сприяння покращенню якості роботи судів та слідчих суддів, зміцнення законності і правопорядку, підвищення авторитету судової влади.

Підсумовуючи вищевикладене, інститут оскарження й перевірки судових рішень можна визначити як систему кримінальних процесуальних норм, що регламентують ініційовану учасниками судового провадження та іншими заінтересованими особами діяльність наділених відповідними повноваженнями судових органів щодо з'ясування правосудності судових рішень, спрямовану на виявлення, виправлення та попередження порушень правових норм у діяльності судів та слідчих суддів, забезпечення стабільності та непохитності судових рішень, єдності судової практики, захист і поновлення прав, свобод та інтересів вказаних суб'єктів, сприяння покращенню якості роботи судів та слідчих суддів, зміцнення законності і правопорядку, підвищення авторитету судової влади.

Деякі дослідники проводять розмежування категорій «перегляд кримінальної справи» та «перегляд судового рішення». Переглянути справу, – зазначають вони, – означає повторити у повному обсязі судовий розгляд, здійснений судом першої інстанції. Переглянути ж судові рішення, – означає перевірити його законність, обґрунтованість та справедливість. Тобто перше поняття ширше за змістом, а друге – вужче [11, с. 6-7; 12, с. 90].

Оскаржене судові рішення є частиною матеріалів кримінального провадження. Порушення у діяльності

суду нижчої інстанції вбачаються не лише із змісту такого рішення, але й з матеріалів кримінального провадження (іноді й з нових доказів). Тому перевірка судового рішення неможлива без розгляду матеріалів кримінального провадження, їх розгляд вищою судовою інстанцією є засобом перевірки оскарженого судового рішення.

Інститут оскарження й перевірки судових рішень, на наш погляд, реалізує корегувальну, попереджувально-стимулюючу та прецедентну функції.

Корегувальна функція полягає у тому, що неправосудні судові рішення підлягають виправленню шляхом їх зміни або скасування.

Попереджувально - стимулююча функція сприяє вчиненню слідчим суддею, судом процесуальних дій та ухваленню процесуальних рішень у відповідності до вимог закону під загрозою застосування процесуальних санкцій.

Прецедентна функція дозволяє суду найвищого рівня творити взірці способів вирішення правових колізій для судів нижчих інстанцій, забезпечуючи єдність судової практики.

Інститут оскарження й перевірки судових рішень повинен не тільки виправляти порушення в судовій діяльності, допущені у попередніх стадіях кримінального провадження, але й запобігати невинуватому затягуванню виконання судових рішень, попереджати подання необґрунтованих скарг до вищої судової інстанції, безпідставну зміну або скасування рішень суду. Тож даний інститут побудований, з одного боку, з урахуванням вимоги непохитності, стабільності судових рішень, а з іншого – необхідності встановлення істини, утвердження законності та справедливості. Повне задоволення обох цих умов є надзвичайно складним завданням, але дана обставина не може бути причиною відмови від пошуку способів та засобів для його виконання.

Список використаних джерел

1. *Розинь Н. Н.* Уголовное судопроизводство. 3-е пересмотренное издание. Издание Юридического книжного склада «Право» / Н. Н. Розинь. – Петроградъ, 1916. – 599 с.
2. *Потапов В. Д.* Основные начала проверки судебных решений в контрольно-проверочных стадиях и производствах уголовного судопроизводства России: монография / В. Д. Потапов; под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного деятеля науки Российской Федерации О. А. Зайцева. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 376 с.
3. *Бородинова Т. Г.* Институт пересмотра приговоров как структурный элемент системы уголовно-процессуального права РФ / Т. Г. Бородинова // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 4. – С. 392-394.
4. *Галета О. А.* Підгалузь права як категорія сучасної загальнотеоретичної юриспруденції / О. А. Галета // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 14-17.
5. *Добробог Л. М.* Підгалузь права і комплексна галузь права як елементи системи права: проблемні аспекти / Л. М. Добробог // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 11. – С. 27-29.
6. *Галета О.* Підгалузь права та підгалузь законодавства: аспекти співвідношення / О. Галета // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 28-32.
7. *Гелета О. А.* Нормативна структура підгалузі права: поняття, зміст, особливості / О. А. Гелета // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Випуск 5. Том 1. – С. 20-24.
8. *Фойницький І. Я.* Курс уголовного судопроизводства. Том II / И. Я. Фойницький. – СПб: Альфа, 1996. – 607 с.
9. *Терехова Л. А.* Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты / Л. А. Терехова. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 320 с.
10. *Луспеник Д. Д.* Самоконтроль суду першої інстанції у цивільному процесі: проблемні питання правозастосування / Д. Д. Луспеник // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 5. – С. 51-62.
11. *Перлов И. Д.* Надзорное производство в уголовном процессе / И. Д. Перлов. – М.: Юрид. лит., 1974. – 256 с.
12. *Омельяненко Г.* Поняття, суть і форми перегляду вироків, постанов і ухвал суду в кримінальних справах / Г. Омельяненко // Право України. – 2003. – № 10. – С. 90-94.

Бобечко Н. Р. Суть, мета, завдання та функції інституту оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному провадженні

У статті розглянуто один з елементів системи кримінального процесуального права – інститут оскарження й перевірки судових рішень. Аналізуючи погляди дослідників, відповідні норми КПК України, автор подає своє бачення суті та нормативної природи даного утворення, розкриває його мету, завдання та функції.

Ключові слова: кримінальне провадження, судові помилки, інститут права, оскарження й перевірка судових рішень.

Бобечко Н. Р. Сущность, цель, задачи и функции института обжалования и проверки судебных решений в уголовном производстве

В статье рассматривается один из элементов системы уголовно-процессуального права – институт обжалования и проверки судебных решений. Анализируя взгляды исследователей, соответствующие нормы УПК Украины, автор наводит свое видение

сущности и нормативной природы данного образования, раскрывает его цель, задачи и функции.

Ключевые слова: уголовное производство, судебные ошибки, институт права, обжалование и проверка судебных решений.

Bobechko N. The essence, purpose, tasks and functions of institution of the appeal and check of judgments in criminal proceedings

In the article one of elements of system of the criminal procedure law – the institute of the appeal and check of judgments is considered. The norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the sights of researchers had been analyzed. The author directs the vision of essence and the normative nature of this formation, opens its purpose, tasks and functions.

Key words: criminal proceedings, judicial errors, the institution of law, the appeal and check of judgments.